

Wykład 8

Zadanie Wyznaczyć wszystkie rozwiązania równania $z^4 - (2 - i)^4 = 0$.

Rozwiązanie Z twierdzenia o pierwiastkowaniu liczb zespolonych wynika, że równanie to ma dokładnie cztery rozwiązania (są to czwarte pierwiastki z liczby $(2 - i)^4$). Jednym z rozwiązań jest liczba $2 - i$. Zgodnie z twierdzeniem mając jedno rozwiązanie trzeba je przemnożyć przez czynnik $\cos \frac{2k\pi}{4} + i \sin \frac{2k\pi}{4}$ aby otrzymać pozostałe. Stąd otrzymujemy:

$$\begin{aligned}z_0 &= 2 - i, \\z_1 &= z_0 \cdot (\cos \frac{\pi}{2} + i \sin \frac{\pi}{2}) = (2 - i)i = 2i + 1, \\z_2 &= z_0 \cdot i^2 = z_1 \cdot i = (2i + 1)i = -2 + i, \\z_3 &= z_2 \cdot i = (-2 + i)i = -2i - 1.\end{aligned}$$

Niech $C_n = \{z \in \mathbb{C} : z^n = 1\}$, to znaczy C_n jest zbiorem wszystkich n -tych pierwiastków z 1. Wtedy C_n ma dokładnie n elementów i $(C_n, \cdot)$ jest grupą abelową. Ponadto istnieje element $z_1 \in C_n$, że dla każdego $w \in C_n$ mamy:

$$\exists k \quad w = z_1^k.$$

Rzeczywiście na podstawie twierdzenia mamy:

$$C_n = \left\{ z_k = \cos \frac{2k\pi}{n} + i \sin \frac{2k\pi}{n} : k \in \{0, 1, \dots, n-1\} \right\},$$

i na podstawie wzoru Moivre'a mamy:

$$z_k = z_1^k.$$

Jednym z bezpośrednich wniosków z twierdzenia o pierwiastkowaniu liczb zespolonych jest:

Wniosek 1 *Dla każdej liczby zespolonej z istnieją dokładnie dwie liczby zespolone w , takie że $w^2 = z$. (Inaczej mówiąc każdą liczbę zespoloną można spierwiastkować.)*

Wniosek ten pozwala nam rozwiązywać dowolne równanie stopnia drugiego w ciele liczb zespolonych.

Rozważmy równanie:

$$az^2 + bz + c = 0$$

gdzie a, b, c są dowolnymi liczbami zespolonymi, a z jest niewiadomą. Wtedy równanie to ma zawsze pierwiastek w ciele liczb zespolonych. Rzeczywiście:

$$az^2 + bz + c = a \left(z^2 + \frac{b}{a}z \right) + c = a \left(z + \frac{b}{2a} \right)^2 - \frac{b^2}{4a} + c = a \left(z + \frac{b}{2a} \right)^2 - \frac{b^2 - 4ac}{4a} = 0$$

stąd otrzymujemy równanie:

$$a \left(z + \frac{b}{2a} \right)^2 = \frac{b^2 - 4ac}{4a}$$

czyli

$$\left(z + \frac{b}{2a} \right)^2 = \frac{b^2 - 4ac}{4a^2}$$

i ponieważ w ciele liczb zespolonych liczbę $\frac{b^2 - 4ac}{4a^2}$ można spierwiastkować to istnieją rozwiązania naszego równania. Oznacza to, że algorytm rozwiązywania równania

$$az^2 + bz + c = 0$$

jest dokładnie taki sam jak w ciele liczb rzeczywistych:

$$\begin{aligned} \Delta &= b^2 - 4ac \\ z_1 &= \frac{-b + \sqrt{\Delta}}{2a} \\ z_2 &= \frac{-b - \sqrt{\Delta}}{2a} \end{aligned}$$

ale w tym przypadku rozwiązania zawsze istnieją.

Przykład Rozwiązać równanie $z^2 + (1 + 4i)z - (5 + i) = 0$.

Wielomiany

Niech K będzie ciałem, x zmienną. Każde wyrażenie postaci:

$$f(x) = a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0,$$

gdzie $a_n, a_{n-1}, \dots, a_1, a_0 \in K$ nazywamy wielomianem jednej zmiennej nad ciałem K . Wyrażenia te należy rozumieć formalnie, a w przypadku gdy K jest ciałem liczbowym (tzn jednym z ciał: $\mathbb{Q}, \mathbb{R}, \mathbb{C}$) to wielomiany jak dawniej można interpretować jako funkcje. Zbiór wszystkich wielomianów na ciałem K oznaczamy symbolem $K[x]$. Jeśli $f(x) \in K[x]$ i $f(x) = a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0$ oraz $a_n \neq 0$ to n nazywamy stopniem wielomianu $f(x)$ i piszemy $\text{st} f = n$. Jeśli $\text{st} f = n$ i $a_n = 1$ to wielomian $f(x)$ nazywamy **unormowanym**. Jeśli $\text{st} f = 1$ to wielomian nazywamy wielomianem liniowym.

Jeśli K jest ciałem to w zbiorze $K[x]$ można w tradycyjny sposób wprowadzić działania dodawania i mnożenia wielomianów. Jeśli $f(x) = a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0$, $g(x) = b_m x^m + b_{m-1} x^{m-1} + \dots + b_1 x + b_0$ oraz $n \geq m$ to mamy:

$$\begin{aligned} f(x) + g(x) &= a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + (a_m + b_m) x^m + \dots + (a_1 + b_1) x + a_0 + b_0 \\ f(x)g(x) &= \sum_{i=0}^n c_i x^i \end{aligned}$$

gdzie $c_i = \sum_{k+l=i} a_k b_l$ (trzeba przyjąć, że dla $l > m$ mamy $b_l = 0$).

Przykład Rozpatrujemy wielomiany ze zbioru $\mathbb{R}[x]$:

$$(x^3 + 2x^2 - x + 5) + (x^5 - x^3 + x + 4) = x^5 + 2x^2 + 9,$$

$$(x^2 + 1)(x^3 - 1) = x^5 + x^3 - x^2 - 1.$$

Twierdzenie 1 *Jeśli K jest ciałem to struktura $(K[x], +, \cdot)$ jest pierścieniem przemiennym z jednością.*

Niech $g(x)$ i $f(x)$ będą wielomianami o współczynnikach z ciała K . Wtedy mówimy, że wielomian $g(x)$ dzieli wielomian $f(x)$ i piszemy $g(x)|f(x)$ jeśli istnieje wielomian $h(x) \in K[x]$, że $f(x) = h(x)g(x)$, tzn:

$$g(x)|f(x) \iff \exists h(x) \in K[x] \quad f(x) = h(x)g(x)$$

Przykład Wielomian $x^2 + 1$ dzieli wielomian $x^5 + x^3 - x^2 - 1$ bo $x^5 + x^3 - x^2 - 1 = (x^2 + 1)(x^3 - 1)$.

Wielomian $f(x)$ nazywamy **rozkładalnym** lub **przywiedlnym** nad ciałem K jeśli istnieją wielomiany $g(x)$ i $h(x)$ takie, że $f(x) = g(x)h(x)$ i $\text{stg} > 0$ i $\text{sth} > 0$.

Przykład Wielomian $x^4 + 2$ jest rozkładalny nad ciałem $\mathbb{R}$, bo

$$x^4 + 2 = (x^2 + \sqrt{2})^2 - 2\sqrt{2}x^2 = (x^2 - \sqrt{2\sqrt{2}}x + \sqrt{2})(x^2 + \sqrt{2\sqrt{2}}x + \sqrt{2}).$$

Natomiast nie jest rozkładalny nad ciałem $\mathbb{Q}$.

Przykład Wielomian $x^4 + x^2 + 1$ jest rozkładalny nad ciałem Z_2 , bo

$$x^4 + x^2 + 1 = (x^2 + x + 1)^2.$$

Twierdzenie 2 *Jeśli $g(x)$ i $f(x)$ są wielomianami nad ciałem K to istnieje dokładnie jedna para wielomianów $q(x), r(x) \in K[x]$, że:*

$$g(x) = q(x)f(x) + r(x),$$

gdzie $0 \leq \text{str} < \text{st}f$.

Wielomian $r(x)$ nazywamy resztą z dzielenia $g(x)$ przez $f(x)$.

Mówimy, że element $a \in K$ jest **pierwiastkiem** wielomianu $f(x)$ jeśli $(x - a)|f(x)$.

Można mówić o podstawianiu elementu $a \in K$ za zmienną x , tzn jeśli $f(x) \in K[x]$ to

$$f(a) = a_n a^n + a_{n-1} a^{n-1} + \dots + a_1 a + a_0.$$

Twierdzenie 3 (Bezout) ¹ Element $a \in K$ jest pierwiastkiem wielomianu $f(x) \in K[x]$ wtedy i tylko wtedy gdy $f(a) = 0$.

Dowód

($\Rightarrow$) Jeśli a jest pierwiastkiem wielomianu $f(x)$ to zgodnie z definicją mamy $(x - a) | f(x)$. Zatem istnieje $h(x)$, że $f(x) = (x - a)h(x)$. Stąd mamy $f(a) = (a - a)h(a) = 0h(a) = 0$.

($\Leftarrow$) Dzielimy wielomian $f(x)$ przez wielomian $x - a$ z resztą:

$$f(x) = (x - a)h(x) + r(x),$$

gdzie wielomian $r(x)$ ma stopień mniejszy od 1. Zatem $r(x) = c$ jest wielomianem stałym. Podstawiając a mamy:

$$f(a) = r(a) = c = 0.$$

Zatem:

$$f(x) = (x - a)h(x). \blacksquare$$

Podamy teraz łatwy sposób dzielenia wielomianu $f(x) = a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0$ przez dwumian postaci $x - c$. Algorytm ten nazywa się **schema-tem Hornera**.

$$a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0 = (x - c)(b_{n-1} x^{n-1} + b_{n-2} x^{n-2} + \dots + b_1 x + b_0) + r$$

współczynniki b_i oraz resztę r znajdujemy korzystając z następującej tabelki:

	a_n	a_{n-1}	a_{n-2}	$\dots$	a_1	a_0
c	a_n	$cb_{n-1} + a_{n-1}$	$cb_{n-2} + a_{n-2}$	$\dots$	$cb_1 + a_1$	$cb_0 + a_0$
	$= b_{n-1}$	$= b_{n-2}$	$= b_{n-3}$		$= b_0$	$= r$

Przykład Podzielić wielomian $f(x) = 2x^5 - 9x^4 + 4x^3 - x^2 + 27$ przez dwumian $x - 4$.

Rozwiązanie Korzystamy z powyższego algorytmu:

	2	-9	4	-1	0	27
4	2	-1	0	-1	-4	11

Zatem mamy $f(x) = (x - 4)(2x^4 - x^3 - x - 4) + 11$.

---

¹E. Bezout (1730-1783) matematyk francuski